

Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Stockholm 2017-01-18

Yttrande över betänkande av 2014 års sexualbrottskommitté: Ett starkare skydd för den sexuella integriteten, (SOU 2016:60).

Sammanfattning

Amnesty International välkomnar utredningen och det mycket gedigna arbete som 2014 års sexualbrottskommitté utfört.

Internationellt har utvecklingen inom folkrätten alltmer gått åt att överge tvångskonstruktion och istället förorda samtyckeslagstiftning. Varje individs rätt till sexuellt självbestämmande och fysisk, psykisk och sexuell integritet handlar i grunden om någonting mer än frihet från våld, hot eller utnyttjande. Rätten till sexuell integritet och självbestämmande innebär att var och en har rätt att disponera över och fritt fatta egna beslut om den egna kroppen och sexualiteten, beslut som ovillkorligen måste respekteras. Detta föranleder bland annat följande ställningstaganden:

- Amnesty tillstyrker förslaget om att införa en samtyckesbaserad lagstiftning avseende brotten våldtäkt, sexuellt tvång och våldtäkt mot barn.
- Amnesty tillstyrker förslaget om att införa oaktsamhetsansvar för sexualbrott.
- Amnesty tillstyrker förslaget om att skärpa synen på sexualbrott mot barn som har fyllt 15 men inte 18 år.
- Amnesty tillstyrker förslaget om att tydliggöra att straffansvar för sk virtuella våldtäkter och andra sexualbrott som sker via internet mm.
- Amnesty förordar att målsägandebiträde för sexualbrottsoffer alltid ska förordnas om det inte är uppenbart att behovet av en sådan saknas.
- Amnesty stöder förslaget att åklagare ska leda utredningar av sexualbrott som inte är av enkel beskaffenhet redan från det att polisanmälan skett.

Inledningsvis vill Amnesty välkomna utredningen som vi uppfattar som mycket gedigen och genomarbetad.

Vi sammanfattar våra ställningstaganden under olika rubriker nedan. För tydlighetens skull inleds varje stycke med ställningstagandena i punktform, följt av våra resonemang. Amnestys roll är inte i första hand att ge synpunkter på straffskalor, varför vi valt att inte kommentera de förslag berör den typen av aspekter. Inte heller har vi tagit ställning till huruvida begreppen våldtäkt och sexuellt tvång bör ersättas. Vi använder därför genomgående begreppet våldtäkt och/eller sexuella övergrepp/sexualbrott i vårt yttrande.

Kommentarer kring sexualbrottslagstiftningens utformning och utveckling inom folkrätten

Alla vuxna individer, oavsett kön, sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck har rätt att välja om, hur och med vem de vill ha sexuellt umgänge. Rätten till sin egen kropp och sexualitet förutsätter att individen fritt kan fatta egna beslut och att hennes sexuella integritet och självbestämmande ovillkorligen respekteras. Stater är skyldiga att införa ett system av lagar som säkerställer att alla handlingar som kränker dessa rättigheter kriminaliseras, utreds och lagförs.

Amnesty noterar att definitionen av våldtäkt i nationella strafflagar går i två riktningar och baseras antingen på samtycke/frivillighet eller våld/tvång/utnyttjande. Utvecklingen inom folkrätten har dock under senare år gått åt att överge tvångskonstruktionen till förmån för s.k samtyckeslagstiftning.

Kravet på Europarådets medlemsstater att kriminalisera och effektivt åtala alla sexuella handlingar som genomförs utan samtycke framgår av Europadomstolens avgörande i fallet *M.C. v. Bulgaria* från år 2003. Den s.k Bulgariendomen medför ingen förpliktelse att utforma lagen på ett visst sätt men tydliggör att en alltför snäv tolkning av tvång (force) som medför att våldtäkt endast anses bevisat i de fall där förövaren bevisligen använt våld för att överkomma brottsoffrets motstånd, strider mot rätten till sexuellt självbestämmande och rätten till fysisk och psykisk integritet.

I CEDAW-kommitténs avgörande från 2010 i fallet *Karen Tayag Vertido v. Philippines*¹ uppmanas staten att:

- 1) Se över definitionen av våldtäkt i lagstiftningen i syfte att göra bristande samtycke till det centrala rekvizitet;
- 2) Utmönstra alla krav på att sexuella övergrepp, för att vara straffbara, ska ha innefattat bruket av tvång eller våld eller bevis för penetration, samt minimera sekundär viktigmisering av målsägande i rättsprocessen genom att införa en definition av sexuellt övergrepp som antingen kräver att det funnits ett "entydigt och frivilligt samtycke" med krav om att den tilltalade har försäkrat sig om att målsägande samtyckt; eller kräver att övergreppet skett

¹ *Karen Tayag Vertido v. Philippines*, CEDAW/C/4/D/18/2008.

under "tvingande omständigheter" och omfattar ett brett spektra av tvingande omständigheter.

Sverige ratificerade år 2014 Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet. Konventionen definierar sexuellt våld inklusive våldtäkt som "non-consensual acts of a sexual nature". Enligt artikel 36 ska samtycke avges frivilligt som ett resultat av personens fria vilja och i sammanhanget ska en bedömning av de kringgårdade omständigheterna göras.

Flera av de FN-kommittéer som granskar staternas efterlevnad av konventioner om mänskliga rättigheter har under senare år uppmanat ett antal stater att ändra strafflagen och definitionen av våldtäkt så att bristande samtycke utgör det centrala rekviritet istället för våld/tvång (force). Det gäller framförallt CEDAW-kommittén² men även Tortyrkommittén³. År 2016 granskades Sveriges efterlevnad av FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor. I sina avslutande rekommendationer uppmanade CEDAW-kommittén Sverige att ändra strafflagstiftningen så att definitionen av våldtäkt baseras på avsaknad av samtycke från offrets sida.⁴

Sammantaget konstaterar Amnesty att stater inte bara är skyldiga att anta och effektivt implementera lagar som kriminaliserar våldtäkt. Även innehållet i och utformningen av sådana lagar diskuteras i ökande utsträckning. Genom de tydliga rekommendationer som CEDAW-kommittén riktat till ett antal stater, däribland Sverige, om att frånga tvångskonstruktionen och istället anta en lagstiftning där bristande samtycke utgör det centrala rekviritet, framkommer att kommittén bedömer att definitionen av våldtäkt *i sig* kan utgöra ett hinder för kvinnans/individens fulla åtnjutande av sina mänskliga rättigheter.

Samtyckesreglering - frivilligt deltagande

- Amnesty ställer sig bakom utredningens förslag att kapitelrubriken för 6 kap i brottsbalken ändras till *Om brott mot den sexuella integriteten m.m.*
- Amnesty välkomnar tydliggörandet av begreppet samlag som en könsneutral akt mellan personer oavsett kön, innefattande orala, vagina, anala samlag utan krav på fullbordan genom penetration.
- Amnesty tillstyrker förslaget att införa en samtyckesbaserad lagstiftning avseende brotten våldtäkt, sexuellt tvång och våldtäkt mot barn.
- Amnesty tar inte ställning till huruvida brottsrubriceringarna bör ändras (våldtäkt ersätts med sexuellt övergrepp, sexuellt tvång ersätts med sexuell kränkning).

Det uttalade syftet med flera på varandra efterföljande utredningar kring sexualbrotten har varit att stärka skyddet för den sexuella integriteten och självbestämmandet. Det har

² Se tex CEDAW-kommitténs överväganden avseende Litauen år 2000 (UN Doc. A/55/38), Estland år 2002 (UN Doc. A/55/38), Ungern år 2002 (UN Doc. A/55/38), Tjeckien år 2006 (CEDAW/C/CZE/Q/3) och Norge år 2012 (CEDAW/C/NOR/CO/8).

³ Se tex tortyrkommitténs Concluding observations avseende Norge år 2012, CAT/C/NOR/CO/6-7.

⁴ Concluding observations on the combined eighth and ninth periodic reports of Sweden, CEDAW /C/SWE/CO/8.

resulterat i såväl omfattande reformer som mindre lagändringar. Ändå har frågan kring våldtäktslagstiftningens utformning blivit föremål för fortsatta diskussioner.

Lagstiftningens skyddsintresse är ofta kopplat till samhällets syn på och förståelse av den skada som våldtäkt kan åsamka. Lite förenklat kan man säga att en definition som uteslutande centreras kring våld/tvång som medel signalerar att våldtäkt ses som ett otillåtet fysiskt intrång på en individs kropp. En definition som däremot utgår från bristande samtycke signalerar tydligt att samlag och jämförbara sexuella handlingar med någon som inte deltar frivilligt, kränker individens rätt till sexuell integritet och sexuellt självbestämmande.

Trots att bland annat kravet på tvång luckrats upp och våldtäktsbestämmelsen avsevärt utvidgats under senare år, så delar Amnesty delar utredningens bedömning att det finns starka skäl för att göra grundläggande förändringar i sexualbrottslagstiftningen. Det uppenbara syftet är att säkerställa ett fullgott straffrättsligt skydd mot *alla* gärningar som genomförs med en person som inte vill delta och som därför kränker individens sexuella integritet och självbestämmanderätt. Amnesty har sedan flera år efterlyst en samtyckesreglering, som tydligare avspeglar lagstiftningens skyddsintresse, det vill säga individens rätt till sexuell integritet och sexuellt självbestämmande.⁵ Dessa rättigheter innefattar i grunden någonting mer än frihet från våld, hot eller utnyttjande. Rätten till sexuell integritet och självbestämmande innebär att var och en har rätt att disponera över och fritt fatta egna beslut om den egna kroppen och sexualiteten, beslut som ovillkorligen måste respekteras. Så sent som i mars 2016 uppmanade CEDAW- kommittén Sverige att ändra strafflagen så att definitionen av våldtäkt baseras på avsaknad av samtycke från offrets sida.

Amnestys uppfattning är att utredningens förslag väl fångar de centrala delarna avseende sexuellt självbestämmande i relation till sexualbrott, det vill säga att samtycke till sexuella handlingar inte kan tas för givet (en individ är *inte* att betrakta som sexuellt tillgänglig tills hen säger "nej" eller visar motstånd), samt att det *inte* är tillåtet att ha sex med en person som inte frivilligt deltar. Genom att utmönstra alla krav på att straffbara sexuella handlingar ska ha innefattat bruket av våld eller tvång, tydliggörs det särskilt skyddsvärda intresset, det vill säga varje människas rätt till sexuellt självbestämmande vilket innefattar rätten att inte behöva utföra eller utsättas för samlag eller andra sexuella handling mot sin vilja. En samtyckesbaserad reglering svarar bättre mot det allmänna rättsmedvetandet i samhället att parternas *frivilliga deltagande* är själva grunden för att sexuella handlingar ska anses tillåtna. Amnesty menar att den lagstiftning som utredningen föreslår i sig kan medverka till en förstärkt normbildning i denna riktning.

Förslaget innebär att valet att delta i den sexuella handlingen måste komma till uttryck - i ord eller handling - för att det ska anses vara frivilligt. Underförstådda ("inre" eller tysta) samtycken godtas inte. Det finns inget krav på att en person säger "nej" eller aktivt visar

⁵ Se *tex Case Closed - Rape and human Rights in the Nordic Countries*, Amnesty International (2010) <https://www.amnesty.org/en/documents/act77/001/2010/en/> samt Amnesty International, Yttrande över betänkandet av 2008 års sexualbrottsutredning (mars 2011), https://www.amnesty.se/upload/files/2016/03/11/SOU2010_71-Sexualbrottslagstiftningen.pdf samt *Sweden: Submission to the UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women*, 63th Session, 15 February – 4 March 2016. <https://www.amnesty.org/en/search/?q=EUR+42%2F3305%2F2016>

motstånd. Amnesty menar att ovanstående krav om att frivillighet ska komma till uttryck är rimligt, även utifrån internationella människorättsnormer. I CEDAW-kommitténs avgörande som refereras ovan, framhålls en definition av våldtäkt/sexuella övergrepp som innefattar *krav om att den tilltalade har försäkrat sig om att målsägande entydigt och frivilligt samtyckt.*

Dagens kunskap om sexualbrottsoffers försvarsstrategier och reaktioner vid övergrepp visar på nödvändigheten att inte tolka passivitet som ett uttryck för frivilligt deltagande och är ytterligare ett skäl till att överge tvångskonstruktionen.

En förutsättningslös, noggrann och opartisk utredning av den påstådda gärningen och de kringgårdande omständigheterna ska självfallet alltid göras, oavsett om avsaknad av frivillighet är det primära brottsrequisitet eller ej. De rekvisit som i nuvarande lagstiftning tar sikte på gärningsmannens agerande vid gärningstillfället kommer att finnas kvar som omständigheter vilka innebär att ett uttryckt val att delta inte ska tillmätas betydelse. Med en samtyckesbaserad reglering antas betydelsen av frågor till den misstänkte /tilltalade öka. Det är av intresse att utröna vad denne gjorde för att förvissa sig om att målsäganden deltog frivilligt. Amnesty menar att det är en fördel om fokus växlar från målsägande till den misstänkte/ tilltalade i processen i syfte att förutsättningslöst utreda anmälningar om sexualbrott. Att en viss förklaringsbördå åvilar den misstänkte/tilltalade menar vi är förenligt med oskyldighetspresumtionen, vilket också anges i ovan refererade avgörande från FNs CEDAW-kommitté. Av stor vikt är dock att åklagaren fortsatt har den fulla bevisbördan, att lagändringen inte innebär avkall på rätten till en rättvis rättegång för den tilltalade, vilket också tydligt framhålls i betänkandet.

Det går inte att bortse från att en samtyckesreglering kan medföra vissa risker för ett ökat fokus på brottsoffret i processen. Amnesty menar dock att dessa risker inte bör vara ett avgörande argument mot införandet av samtyckeslag. Redan idag ligger mycket fokus på offret. Vad gäller prövning i domstol finns i rättegångsbalken möjlighet för rättens ordförande att stoppa otillbörliga och icke-relevanta frågor. Dessutom finns enligt 40 § i advokatsamfundets vägledande regler om god advokatsed ett förbud för den tilltalades försvarare att ställa nedsättande och irrelevanta frågor.

Amnesty menar sammanfattningsvis att det med utredningens förslag finns en potential till en mer jämlik process. Slutligen vill Amnesty anföra att vi delar utredningens uppfattning att en samtyckesbaserad reglering av våldtäktsbrottet kan ha en viktig normativ verkan.

Grov oaktsamhet

- Amnesty tillstyrker förslaget att införa oaktsamhetsansvar för sexualbrott
- Amnesty tillstyrker förslaget att oaktsamhetsansvaret regleras i en särskild bestämmelse

Det finns idag ett antal brott där enbart oaktsamhet räcker för straffansvar. Vad gäller sexualbrotten så är Amnesty av uppfattningen att skyddsintresset är mycket starkt, varför oaktsamhetsansvar är befogat. Våldtäkt och andra sexuella övergrepp kränker individens

rätt till sexuell integritet och självbestämmande men har ofta en negativ inverkan på andra mänskliga rättigheter, såsom rätten till fysisk och mental hälsa, rätten till personlig säkerhet, rätten till jämställdhet inom familjen. Våldtäkt kan under vissa omständigheter även utgöra tortyr och annan grym, omänsklig och förnedrande behandling eller bestraffning. Ur brottsoffrets perspektiv är de skador och det lidande som det sexuella övergreppet kan orsaka desamma oavsett om brottet genomförs uppsåtligen eller av oaktsamhet.

Det är rimligt att samhället markerar att varje individs rätt till sexuell integritet och självbestämmande ovillkorligen måste respekteras av andra och att det medför krav om alla parter måste iaktta aktsamt handlande. Utifrån vad som sagts ovan menar Amnesty att oaktsamhetsansvar skulle bidra till ett mer omfattande skydd mot allvarliga sexualbrott, utan att äventyra rättssäkerheten då kriminaliseringen inskränks till att omfatta grov oaktsamhet avseende allvarligare sexualbrott. Vår bedömning är att utredningens förslag till nykriminalisering är befogat, väl avgränsat och kan ha en positiv normbildande effekt. Vi delar utredningens uppfattning att oaktsamhetsansvaret blir tydligare genom att en särskild bestämmelse införs.

Ett förstärkt skydd för barn

- Amnesty tillstyrker förslaget om att skärpa synen på sexualbrott mot barn som fyllt 15 men inte 18 år, genom att införa en ny kvalifikationsgrund för grova sexualbrott om att särskilt beakta om brottet riktat sig mot ett barn.
- Amnesty tillstyrker förslaget om att tydliggöra straffansvar för s.k. virtuella våldtäkter och andra sexualbrott som sker via internet mm.

Unga kvinnor mellan 16-24 år löper betydligt större risk att utsättas för sexualbrott än befolkningen i övrigt. Påfallande många brottsoffer är under 18 år. Barn under 15 år har redan ett förstärkt skydd mot sexualbrott. Utredningens förslag gällande ett utökat skydd för barn som fyllt 15 men inte 18 år är bra och nödvändigt. En skärpt syn på sexualbrott mot barn i denna åldersgrupp ligger helt i linje med det skydd mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp som alla barn under 18 år tillerkänns genom FNs barnkonvention.

Utredningens förslag om att tydliggöra att straffansvar för våldtäkt (ny rubricering sexuellt övergrepp) och sexuellt tvång (ny rubricering sexuell kränkning) även ska utdömas om genomförandet består i att en person som inte deltar frivilligt, utför handlingen på sig själv eller någon annan än gärningsmannen (s.k. virtuell våldtäkt och andra sexuella övergrepp som sker på internet mm) torde också kunna öka skyddet för barn som fyllt 15 men inte 18 år.

Högsta domstolen har redan fastställt att det är möjligt att begå sexuella övergrepp (mot barn under 15 år) via internet och att straffansvar inte förutsätter att gärningsmannen är fysiskt närvarande och själv utför den sexuella handlingen. Det faktum att övergrepp och kränkningar av den sexuella integriteten och självbestämmandet sker på olika arenor och kan ta olika former, synliggörs dock genom att lagstiftningen förtydligas i detta avseende.

Bättre stöd till målsägande under rättsprocessen

- Amnesty förordar att målsägandebitråde för sexualbrottsoffer alltid ska förordnas om det inte är uppenbart att behovet av en sådan saknas, samt att prövningen av förordnandet sker omedelbart.
- Amnesty tillstyrker övriga förslag avseende bättre stöd till sexualbrottsoffrets/ målsägande under rättsprocessen som innefattar .

Amnesty har vid flera tillfällen lyft frågan om förbättrat stöd till målsägande i sexualbrottsärenden genom en obligatorisk rätt till målsägandebitråde, bättre information till målsägande om möjligheten att få ett målsägandebitråde, skyndsamt förordnande av densamma, vikten av erforderlig kompetens mm.⁶

Trots att det numera råder en "stark presumtion" för att målsägandebitråde ska förordnas vid sexualbrott och att det i princip inte ska göras någon prövning av målsägandens behov av målsägandebitråde vid dessa brott, så är det fortfarande vanlig att målsägandebitråde inte förordnas eller förordnas i ett sent skede av processen. Flera granskningar visar på samma sak och även om en viss förbättring tycks ha skett under de senaste åren så menar Amnesty att nuvarande situation inte är godtagbar. Vi förordar därför, i enlighet med den tidigare utredningen *Målsägandebiträdet - Ett aktivt stöd i rättsprocessen*, att en obligatorisk rätt till målsägandebitråde för sexualbrottsoffer införs. Undantaget är brott som handlar om sexuellt ofredande, sexköp eller om det är uppenbart att målsägande saknar behov av ett målsägandebitråde.

Ett betydligt mer aktivt stöd från målsägandebiträdets sida kan bidra till att lindra de påfrestningar som en rättsprocess ofta utgör för den som utsatts för våldtäkt och andra sexualbrott. Ett tidigt och kompetent stöd har visat sig öka målsägandens motivation att medverka i rättsprocessen och förordnandet av målsägandebitråde har också visat sig vara den faktor som har allra störst inverkan på lagföringsandelen. Förordnandet av målsägandebitråde är således en viktig pusselbit för att råda bot på den "bortgallningsprocess" (attrition) som leder till att våldtäktsärenden inte kommer vidare i rättssystemet eftersom de läggs ned på olika stadier i rättsprocessen. Amnesty menar sammanfattningsvis att det ligger i såväl brottsoffrens som samhällets intresse att en obligatorisk rätt till målsägandebitråde för sexualbrottsoffer införs.

I övrigt tillstyrker vi sexualbrottskommitténs förslag om att skärpa kompetens- och lämplighetskraven för målsägandebiträden samt begränsa målsägandebiträdets möjlighet till att sätta ett annat ombud i sitt ställe.

⁶ *Fallet nedlagt: Våldtäkt och mänskliga rättigheter i de nordiska länderna*. Amnesty International (2008) http://www.amnesty.se/upload/files/2011/05/04/Valdtakt-och-manskliga-rattigheter-i-de-nordiska-landerna-Fallet_Nedlagt_2008-Amnesty.pdf samt *Sweden: Submission to the UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women*, Amnesty International (2016) <https://www.amnesty.org/en/search/?q=EUR+42%2F3305%2F2016>

Rättsväsendets hantering av sexualbrott

- Amnesty stöder förslaget om att göra en översyn av rättsintygsreformen.
- Amnesty stöder förslaget om att åklagare ska leda utredningar av sexualbrott som inte är av enkel beskaffenhet redan från det att polisanmälan skett.
- Amnesty uppmanar regeringen att ta frågan vidare om behovet av förstärkt utbildning i frågor som rör attityder och fördomar kring sexualbrott, våld i nära relationer, reaktioner hos brottsoffer, HBTQI-personers utsatthet och behov samt bemötandefrågor på juristutbildningen och andra relevanta grundutbildningar på högskolenivå.

Andelen polisanmälda våldtäktsärenden som i slutändan prövas av domstol är låg. Detsamma gäller för andra typer av sexualbrott. De flesta utredningarna läggs ner i ett tidigt skede. Flera kartläggningar av domstolarnas bevisvärdering i sexualbrottmål visar att enbart målsägandens uppgifter inte är tillräckliga för fällande dom när ord står mot ord. Eftersom stödbevisning ofta är avgörande för att våldtäktsärenden ska kunna drivas vidare är det helt centralt att under utredningen samla in och säkra sådana spår som kan utgöra bevisning i domstol. Flera allvarliga brister har dock identifierats i rättsväsendets hantering av sexualbrott, som ytterst kan få negativa konsekvenser för brottsoffers möjlighet att få sin sak prövad i domstol samt deras rätt till upprättelse och kompensation.

Rättsintyg

I en uppföljning från 2007 av rättsintygsreform framkom dock att rättsintyg utfärdas i endast 11 procent av vålds- och sexualbrotten. Amnesty menar att det är djupt oroväckande att Polismyndigheten och Åklagarväsendet begär in så få rättsintyg. Det tyder på allvarliga brister i rättsväsendets hantering av våldtäktsärenden. Amnesty lyfte år 2008 problematiken i rapporten *Fallet nedlagt - våldtäkt och mänskliga rättigheter i Norden*. Sedan dess tycks antalet utfärdade rättsintyg snarast ha minskat. Enligt Rättsmedicinalverket handlar det om en flerårig trend.⁷ Polismyndigheten underlåter även ofta att begära ut de prover som sjukvården tagit.

Det framstår som uppenbart att dessa myndigheter måste förbättra sina rutiner kring den här typen av bevismaterial. Det gäller både att lämna relevant bakgrundsinformation från förundersökningen samt att begära ut prover och rättsintyg. Det ter sig som synnerligen anmärkningsvärt att så inte sker i betydligt större omfattning. De spårskringssatser som nu finns att tillgå samt det faktum att allt fler brottsoffer tycks uppsöka sjukvården i samband med att de utsatts för våldtäkt⁸ borde rimligen leda till att fler rättsintyg och prover begärs ut av Polismyndigheten och Åklagarväsendet.

Amnesty delar utredningens uppfattning att en översyn av rättsintygsreformen bör göras.

⁷ Rättsmedicinalverkets årsredovisning 2015.

⁸ BRÅ Rapport 2008:13, Våldtäkt mot person 15 år eller äldre. Utvecklingen under åren 1995-2006

Brottsutredning

Spårsäkring på målsägande och den/de misstänkta samt brottsplatsundersökning är exempel på initiala utredningsåtgärder som måste vidtas skyndsamt. Enligt Rikspolisstyrelsens egen förstudie framkommer att relevanta utredningsåtgärder inte alltid vidtas samt att polisiära utredare/ förundersökningsledare ibland gör egna tidiga bevisvärderingar som kan leda till att inga ytterligare utredningsåtgärder vidtas i ärendet. Vidare konstateras att kunskapen och kompetensen måste höjas hos de som ska vara förundersökningsledare i sexualbrottmål kring exempelvis bevisvärdering och spårsäkring.

I sexualbrottsutredningens betänkande föreslås att åklagare ska leda utredningar av sexualbrott som inte är av enkel beskaffenhet redan från det att polisanmälan sker. Enligt sexualbrottsutredningens betänkande bör därför Polismyndigheten i samråd med Åklagarmyndigheten överväga hur myndigheternas föreskrifter och allmänna råd om ledning av förundersökning i brottmål ska tydliggöra den föreslagna ordningen.

Amnesty stöder utredningen förslag då det är av stor vikt att kvaliteten på sexualbrottsutredningar höjs. Tidigare studier har visat på påtagliga skillnader i utredningskvalitet i våldtäktsärenden mellan olika utredare och/eller polisdistrikt. Undermåliga brottsutredningar är en del av problemet med "bortgallringsprocessen" och, i slutändan, den låga lagföringen för våldtäkt och andra sexualbrott. Det är därför önskvärt med en kompetenshöjning avseende bevisföring, spårsäkring, bemötande av brottsoffer, förhör med misstänkta gärningsmän osv. I kombination med ett omedelbart förordnande av målsägandebiträde, samt korrekt hantering av prover, rättsintyg med mera, bör förutsättningarna förbättras vad gäller brottsoffers möjlighet att få sin sak prövad i domstol samt öka lagföringen av den här typen av allvarliga brott och människorättskränkningar.

Utbildningsbehov och insatser

Kunskap om könsbaserat våld, inklusive våldtäkt och andra sexualbrott, våldets orsaker och konsekvenser är avgörande för att samhällets insatser och åtgärder för att stävja, beivra och skydda barn, kvinnor, män och transpersoner från dessa brott ska bli relevanta och effektiva. Något som Amnesty lyfte redan under år 2004.⁹

Kvinnofridsreformen ledde till att examensordningen för bland annat jurister, läkare, barnmorskor, sjuksköterskor, psykologer, psykoterapeuter, tandläkare, socionomer och verksamma inom social omsorg, barn och ungdomspedagoger, grundskole- och gymnasielärare förtydligades i högskoleförordningen år 1998 och obligatoriska moment kring frågor om jämställdhet, kvinnors och mäns skilda villkor i samhälle och familj, samt könsrelaterat våld inkluderades i ovan nämnda grundutbildningar på högskolenivå. Flera uppföljningar avseende juristutbildningen visar dock att mycket av detta fortfarande saknas i de obligatoriska kurserna och/eller inte examineras. Amnesty saknar kännedom om hur utfallet ser ut på övriga utbildningar som omnämns ovan.

⁹ Se Amnesty rapport *Mäns våld mot kvinnor i nära relationer - En sammanställning om situationen i Sverige*.
<http://www.amnesty.se/upload/files/2011/05/04/mans-vald-mot-kvinnor-i-nara-relationer-amnesty.pdf>

Amnesty delar utredningens uppfattning att behovet av utbildning i frågor som rör attityder och fördomar kring sexualbrott, våld i nära relationer, reaktioner hos brottsoffer, HBTQI-personers utsatthet och behov samt bemötandefrågor bör förstärkas på juristutbildningen (och andra relevanta grundutbildningar på högskolenivå). Inget konkret förslag presenteras dock i utredningen, då frågan om examensordning inte ingått i utredningens uppdrag, men Amnesty vill ändå understryka vikten av att frågan tas vidare av regeringen.

Utredningens hållning är att krav på bättre (fort)utbildning inte bör begränsas till domarkåren. Vidare fastslås att de lagändringar som föreslås av utredningen kommer att kräva utbildningsinsatser inom rättsväsendet. Att införandet av utredningens förslag måste åtföljas av omfattande utbildningsinsatser ser vi snarast som något positivt, både vad gäller de rättsvårdande myndigheterna och rättsväsendets aktörer, samt i samhället i stort.

I sammanhanget vill Amnesty påminna om de rekommendationer som FNs CEDAW-kommitté utfärdade i samband med granskningen av Sverige år 2016: [...] *introduce mandatory capacity-building for judges, prosecutors, police officers and other law enforcement officers on the strict application of criminal law provisions on violence against women and on gender-sensitive procedures for interviewing women victims of violence.*

Anna Lindenfors
Generalsekreterare
Amnesty International
Svenska sektionen

Katarina Bergehed
Sakkunnig, kvinnors rättigheter
Amnesty International
Svenska sektionen